

Temirova Matluba Karim qizi
Termiz davlat pedagogika instituti
boshlang'ich ta'lim metodikasi
kafedrası o'qituvchisi
matlubatemirova95@gmail.com

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ESTETIK TARBIYANI RIVOJLANTIRISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI MA'NAVIY MEROSINING O'RNI

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflar o'quvchilarida estetik tarbiyani rivojlantirishda Sharq mutafakkirlari ma'naviy merosining o'rni, ya'ni boshlang'ich sinf o'quvchilarida estetik tarbiyani takomillashtirish jarayonida bobokolonlarimiz ma'naviy merosining nechog'lik ahamiyatli ekanligi maqola mavzusining muammosi sifatida ochib berishga harakat qilingan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, estetika, Sharq mutafakkirlari, Alisher Navoiy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Al-Xorazmiy, Al-Farg'oniy, Abu Ali Ibn Sino, estetik tarbiya, ma'naviy meros.

РОЛЬ ДУХОВНОГО НАСЛЕДИЯ ВОСТОЧНЫХ МЫСЛИТЕЛЕЙ В РАЗВИТИИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

Аннотация. В данной статье рассматривается роль духовного наследия восточных мыслителей в развитии эстетического воспитания учащихся начальной школы, то есть насколько важно духовное наследие наших предков в процессе совершенствования эстетического воспитания учащихся начальной школы, это тема статьи. Пытался раскрыть это как проблему.

Ключевые слова: Начальная школа, эстетика, восточные мыслители, Алишер Навои, Абу Наср Фараби, Абу Райхан Беруни, Аль-Хорезми, Аль-Фаргани, Абу Али ибн Сина, эстетическое воспитание, духовное наследие.

THE ROLE OF THE SPIRITUAL HERITAGE OF EASTERN THINKERS IN THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC EDUCATION IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Abstract: In this article, the role of the spiritual heritage of Eastern thinkers in the development of aesthetic education among elementary school students, that is, how important the spiritual heritage of our ancestors is in the process of improving aesthetic education among elementary school students, is the problem of the topic of the article. tried to reveal.

Key words: Elementary class, aesthetics, Eastern thinkers, Alisher Navai, Abu Nasr Farabi, Abu Rayhan Beruni, Al-Khorazmi, Al-Farghani, Abu Ali Ibn Sina, aesthetic education, spiritual heritage.

Kirish Ma'naviyat keng manoda ma'rifat, madaniyat tushunchalarini o'z ichiga qamrab oladi. Axloq, xulq va atvor so'zlari ham ma'naviyatning tub mazmunidan kelib chiqqan arabcha so'z bo'lib, ular o'zbek tilida ham o'z ma'nosida ishlatiladi. Axloq bizning hayotimiz va ongimizga faol tasir etadi, kishilik suhbat tomonidan yaxshilik-yomonlik, adolat-adolatsizlik, mehr bilan zulm o'rtasidagi insoniy munosabatlardagi maqbul va nomaqbul, man etilmaydigan va man etiladigan hatti-harakatlarni belgilab beradi.

Ma'naviy – axloqiy va estetik tarbiya, bu, jamiyat tomonidan yaratilgan barcha ruhiy va aqliy ne'matlarning shaxs tomonidan o'zlashtirilib, undan foydalangan holda o'z axloqini barkamollashtirishga erisha olganligi darajasini ko'rsatuvchi mezondir.

Biz, o'qituvchilar yosh avlodni tarbiyalashda muhim rol o'ynaymiz. Har bir millat o'zining buyuk kelajagini yosh avlodni barkamol etib voyaga etkazish bilan ta'minlaydi. Buning uchun har bir shaxs o'zini anglab etishi, kamolot yo'lini, merosimizning dunyo ahamiyatiga molik ohanglarni bilishlari, tasavvurga ega bo'lishlari, bahs yuritishlari, ma'naviy ehtiyojlarimizning zarur omili ekanligini chuqur anglashlari hozirgi davr talabidir.

Darhaqiqat, tabiiyat hodisalarining takkomillashib, evalutsion tarzda rivojlanib borishi va estetik tarbiyaning takomillashishi haqidagi tushuncha va ta'limotlar, Al Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr al-Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muxammad Bobur kabi allomalarimizning asarlarida o'z ifodasini topgan.[1] Bu mutafakkirlarning asarlari astronomiya, matematika, geologiya, mantiq, musiqa, metralogiya, axloq, tibbiyot va tabbiyot kabi fanlarning rivojlanishiga ilmiy asos bo'ldi.

Maqola umum qabul qilingan metodlar - tarixiylik, qiyosiy-mantiqiy tahlil, ketma-ketlik, xolislik tamoyillari asosida yoritilgan bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilarida estetik tarbiyani shakllantirishning o'ziga xos pedagogik shartlari tadqiq etilgan.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarda estetik tarbiyani shakllantirishda Sharq mutafakkirlari me'rosining o'rnini aniqlash:

Abu Abdulloh al-Xorazmiy (783-850 yy.) Abu Abdullo Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy jahon matematika fanining asoschilaridan bo'lgan O'rta Osiyo olimlaridan hisoblanadi. Al Xorazmiy IX asr boshlarida Bag'dodda O'rta osiyolik olimlar Al Ahmad Ibn Kasir al-Farg'oniy, Abbas ibn Javhariy bilan "Ma'mun akademiyasi" (Bayt ul hikmat)ni boshqara boshlaydi[2].

Bag'dod xalifasi Ma'mun al-Xorazmiyga "Yer va Osmon xaritasi"ni tuzish ishini boshqarishni topshirdi. Xarita ustida olimlar 84 yil davomida tadqiqot ishlarini olib borishdi. Xorazmiy bu tadqiqotlarni umimlashtirib "Yerning tasviri" nomli asarini yozib, geografiya faniga asos soldi. Bu asar butun dunyo, qit'alar, okeanlar, qutblar, ekvator, sahrolar, ko'llar, o'rmonu barcha mamlakatlar, o'lkalar, u erdagi hayvonot va o'simliklar dunyosi, boshqa tabiiy xom ashyolar, aholi, ularning tarqalish xususiyatlari, urf-odatlar, hunarlari, zichligi haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan.

Xorazmiy dunyodagi birinchi geografik atlas (xaritalar majmuasi)ni tuzishga katta hissa qo'shgan. Xorazmiy astronomiya sohasida ham anchagina ishlar qilgan. U kuzatishlar asosida hindlarning astronomiya jadvallarini har tomonlama tahlil qilib, yangi astronomik jadvallar tuzdi. Unda Yer kurrasining kattaligini aniqlash maqsadida Yer meridianining bir gradusi o'lchab chiqilgan. Xorazmiyning astronomiyaga oid asari, Yerning o'lchami haqidagi fikrlari, O'rta Sharq, Yevropada astronomiya fanining rivojiga ulkan hissa bo'lib qo'shilgan.

Mashhur o'zbek matematigi Muso al-Xorazmiy hozirgi zamon algebra fani va "Algoritm" sohasining "otasi" hisoblanadi. "Algebra" "Al jabr" asaridan, "Algoritm" esa uning nomi al-Xorazmiydan olingan [3].

Abu Rayhon Beruniy (973-1048-yy.) Abu Rayhon Muhammad ibn Ahmad al-Beraniy buyuk o'zbek qomusiy olimi, o'rta asrlar va undan keyingi davrlarning etuk mutafakkiridir.

Beruniy 973- yili Xorazmning Qiyot (hozirgi Beraniy shahrida) tug'ilgan. Beruniy 1004- yilda Qobus ibn Vushmagirgabag'ishlangan "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar" deb nomlangan asarini yozadi.

Beruniy asarlariga tabiatga oid juda ko'p ma'lumotlar kiritilgan. Masalan, O'rta Osiyo, Hindiston va Afg'onistondagi qazilma boylik (dorivor o'simliklar, hayvon)lar, ularning foydali xislatlari haqida ma'lumotlar berilgan. Beraniyning ilmiy qarashlari "Mineralogiya", "Hindiston", "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar", "Geodeziya", "Mas'ud qonuni" kabi asarlarida keng yoritilgan[4].

"Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar" asarida Beraniy Eron shimolida keng tarqalgan tropik o'simliklar va hayvonot dunyosini ta'riflaydi. Beraniyning "Kitob as-Saydana-fit-tibbi" ("Tabiatda dorishunoslik") asari 1927- yilda Turkiyaning Bursa shahridagi kutubxonalarning biridan topilgan. Bu kitobda 250 dan ortiq tabib, dorishunos, kimyogar, tabiatshunos, tarixchi, faylasuf, sayyohlar haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Beraniyning tabiiy va sun'iy tanlanish haqidagi fikrlari ham diqqatga sazovordir. Agar Yer yuzini bir xil daraxt yoki bir xil hayvon butunlay qoplab olsa, bu holda hayvon va daraxtlarning ko'payishiga, daraxtning o'sishiga o'rin qolmaydi, - deya ta'kidlagan edi alloma.

Beraniyning "Tabiatda dorishunoslik" asarida dorivor o'simliklar tasnifi ham berilgan. Beraniy o'z asarlari bilan tabiat fani tarixiga asos solgan.

Abu Abbos al-Fargʻoniy. Astronom, geograf, matematika, sferik geometriya asoschilaridan biri, Bogʻdod va Damashq rasadxonalari qurilishida rahbarlik qilgan buyuk mutafakkir olim, quyosh tutilishini oldindan hisoblab chiqqan, urning sharsimon ekanligini ilmiy asosda isbotlagan, meridian uzunligini hisoblagan, Nil daryosini suvini oʻlchash uchun asbob yasagan.

Abu Ali ibn Sino (980-1037-yy). Jahon ilmiy tafakkuri rivojiga katta hissa qoʻshgan buyuk alloma Abu Ali Ibn Sino juda katta ilmiy meros qoldirgan. U oʻzidan oldin oʻtgan Sharq mutafakkirlarining asarlarini chuqur oʻrganish bilan birga, qadimgi yunon tibbiy-ilmiy va falsafiy merosini, xususan, Aristotel, Ptolomey, Galen, Gippokrat, Pifagor kabilarning asarlarini qunt bilan oʻrgandi. Ibn Sinoning "Kitob al-qonun fittib" (Tib qonunlari) kitobi beshta katta kitobdan iborat boʻlib, 1956- va 1962-yillarda rus va oʻzbek tillarida toʻliq nashr etilgan. Bu kitoblarda odam anatomiyasi, fiziologiyasi va gigiyena kabi tibbiyotning nazariy fanlariga hamda ichki kasalliklar, jarrohlik, dorishunoslik, yuqumli kasalliklarga taʼalluqli bilimlar bayon etilgan. Bu kitob 600 yil davomida butun jahon shifokorlari uchun asosiy qoʻllanma boʻlib keldi, undagi koʻpgina maʼlumotlar hozir ham oʻz ahamiyatini saqlab kelmoqda. U 36 marta qayta nashr etilgan. Ibn Sino turli yuqumli kasalliklarning kelib chiqishi va tarqalishida ifloslangan suv va havoning roli katta ekanini uqtirib, suvni qaynatib yoki filtrlab isteʼmol qilishni tavsiya etgan. U tashqi muhitdagi turli tabiiy narsalar havo, suv orqali kasallik tarqatuvchi koʻzga koʻrinmaydigan "mayda hayvonlar" yaʼni mikroblar haqida L.Pasterdan 800 yil ilgari oʻz fikrini bildirgan. U kasalliklarning oldini olishda tashqi muhofaza qilish, shaxsiy va ijtimoiy gigiyena qoidalariga amal qilish zarurligi haqidagi fikrlarini bundan 1000 yil ilgari aytgan edi.

Abu Nasr al-Forobiy (873-950-yy). Abu Nasr ibn Uslugʻ ibn Tarxon Forobiy 873- yili Toshkentning shimoli-gʻarbida joylashgan, keyinchalik tarixda Oʻtror nomi bilan shuhrat qozongan Farobda xizmatchi oilasida tugʻildi. Forobiy oʻz zamonasining yirik tibbiyot nazariyotchisi edi. U bu sohada oʻnlab ilmiy asarlar yaratdi. Asarlarining umumiy miqdori 160 dan ortiq boʻlib, ular astro-nomiya, falsafa, tarix, mantiq, psixologiya, musiqa, tabi-atshunoslik, tibbiyot, kimyo sohalarini qamrab oladi [5].

Forobiyning tabiatshunoslikka doir asarlari alohida ahamiyatga ega boʻlib, ularda inson va hayvonlar tana aʼzolari, ular faoliyatining bir-biriga oʻxshash tomonlari va boshqa qator ilmiy jihatlari keng yoritilgan.

Inson organizmi, uning faoliyatini Forobiy bir butun va yaxlit tizimdan iboratligini, kasalliklar asosan ovqatlanishning buzilishi bilan bogʻliqligini koʻrsatib oʻtgan.

Forobiy Yevropa olimlari, xususan, rus fiziologi I.M.Sechenovdan 1000 yillar avval fiziologiya fanining fundamental asosi boʻlgan birlamchi va ikkilamchi signal sistemasining rivojiga ilmiy asos solgan. Forobiy oʻz asarlarida sunʼiy (inson yordamida) turlarning vujudga kelishi singari tabiiy ravishda (inson aralashuvisiz) oʻsimlik va hayvonlar turlarining paydo boʻlishini ham dunyoda birinchi boʻlib taʼriflab, bu masalani Ch.Darvindan 1000 yil avval hal qilgan edi.

Amir Temur (1336-1405 yy). Soxibqiron Amir Temur turli sohalarda boʻlgani kabi tabiatga munosabat borasida ham oʻzining qatʼiy pozitsiyasiga ega boʻlganligi tarixiy manbalarda qayd etiladi. Ammo Temurning tabiat boyliklarini avaylash, uni koʻpaytirish toʻgʻrisidagi gʻamxoʻrligi soxibqiron tashabbusi va sai harakati evaziga Samarqand yaqinida barpo etilgan oʻn toʻrta bogʻ misolida namoyon boʻladi. Bogʻi Shamol, Bogʻi Bexisht, Bogʻi Davlatbogʻ, Bogʻi Zogon, Bogʻi Chinor, Bogʻi Dilkusho, Bogʻi Jahonnoma, Bogʻi Amirzoda Shoxrux, Bogʻi Maydon kabi bogʻlar tarixini oʻrganish ularning dehqonchilik, ilm fan estetik va falsafiy bilimlarning natijasi sifatida yaratilganligini koʻrsatadi. Mazkur bogʻlarning taʼrifi uzoq yurtlarga yoyilgan. Ular toʻgʻrisidagi maʼlumotlar ispan qirolining Samarqanddagi elchisi Lui Gonzalis De Klavixonning mashhur estaliklarida bayon etilganligi tufayli Yevropaga ham tarqalgandir.

Amir Temur umr boʻyi obodonchilik ishlari bilan band boʻlgan. Qadami etgan joylarda bogʻ-boʻstonlar, qalʼa qasrlar, yoʻllar, goʻzal goʻshalar barpo etgan. Temurning dilida goʻzallik va bunyodkorlikka, ilm-fan, maʼdaniyat-maʼrifatga, mehr-muxabbat kuchli boʻlgan. Bunga uning davrida yaratgan sanʼat va meʼmoriy obidalar dalildir. Bunga Jaxongirning "Qay bir joydan bir gʻisht olsam, oʻrniga oʻn gʻisht qoʻydirdim, bir daraxt kestirsam, oʻrniga oʻnta koʻchat ektirdim",- degan soʻzlardalildir [6].

"Kimki biron sahrani obod qilsa, yoki qursa yo biron bogʻ koʻkartirsa, yohudi biron xarob boʻlib yotgan erni obod qilsa, birinchi yil undan xech narsa olmaganlar",- deb oʻqtiradi. Bu esa soxibqironning obodonchilik ishlarini rivojlantirishiga qaratilgan oʻtkir siyosatidan darak beradi.

Albata, og'ir va sababli ishni amalga oshirgan inson o'zining mashaqatli mehnati evaziga muayyan moddiy va ma'naviy rag'batga ehtiyoj sezadi. Bu ehtiyojning qondirilishi esa, uningqilgan mehnatiga jamiyat tomonidan bildirilgan minnatdorchilik kabi qabul qilinadi. Inson tabiatini yaxshi o'rgangan yo'lboshchi sifatida Amir Temur mehnat evaziga rag'batlantirishning o'ziga hos usullarini qonun yo'li bilan mustahkamlashga e'tibor bergan. Amir Temurning tabiatga nisbatan mehr-muhabbati haqidagi qiziqarli hikoya e'tiborga molikdir.

Mirzo Ulug'bek (1394-1449 yy). XV asrda O'rta Osiyoning buyuk olimlari dunyoning tuzilishi to'g'risida to'g'ri fikr yuritgan ajoyib mutafakkirlar bo'libgina qolmay, balki mashhur mushohadachilar ham edilar. XV asrda Ulug'bek boshliq samarqandlik astronomlarning osmon jismlarini kuzatish sohasidagi ilmiy ishlari, ayniqsa, mashhurdir. Jumladan, Samarqand hokimi Mirzo Ulug'bek astronom olim, ma'rifat-parvar davlat arbobi ham edi. U o'z mamlakatida fanni rivojlantirish uchun doimo g'amxo'rlik qilib keldi.

Ulug'bek Samarqandga turli joylardan olimlar olib kelib, ularning ishlashi uchun sharoit yaratdi. U Samarqandda ulkan rasadxona qurirdi. Tepalikdagi ana shu rasadxona binosi ulug'vorligi bilan zamondoshlarini hayratda qoldirgan. Rasadxona o'sha zamondagi eng yaxshi, mukammal asboblardan jihozlangan edi.

Ulug'bek rasadxonasida olingan ma'lumotlar eng aniq ma'lumotlar hisoblanib, bir yarim asr mobaynida butun dunyo olimlariga xizmat qilib kelgan. Rasadxonada koinot xaritalari va globuslar bo'lgan. Yer o'qining orbita tekisligiga nisbatan necha daraja og'ganligi Ulug'bek rasadxonasida aniqlangan.

Ulug'bek hokim bo'lish bilan birga O'rta Osiyo xalqlari ilm-fani va madaniyatini dunyo fanining oldingi safiga olib chiqqan olimlardan biridir. Uning rasadxonasida "Yangi astronomiya jadvallari" ("Ziji Ko'ragoniy") yaratiladi. Ulug'bek "Ziji Ko'ragoniy" asari bilan butun dunyoda samoviy jismlarni tadqiq etuvchi olim sifatida shuhrat topdi. Ulug'bek omma orasida ma'rifat tarqatish to'g'risida ko'p qayg'urgan. U Samarqand va boshqa shaharlarda o'quv yurtlari - madrasalar ochgan[7].

Ulug'bek singari ko'plab o'zbek olimlarining asarlari dunyoga keng tarqalib, astronomiya, geografiya kabi fanlar taraqqiyotiga ulkan hissa bo'lib qo'shildi

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530 yy). Zahiriddin Muhammad Bobur 1483- yili Farg'ona hokimi Umarshayx oilasida dunyoga keladi. U Amur Temur avlodidan bo'lib, otasi vafotidan (1494) keyin 12 yoshida podsho etib tayinlanadi. Bobur tadbirkor podsho bo'libgina qolmay, o'ta ma'lumotli olim ham edi. Uning "Boburnoma" asari tabiatshunoslikning rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

"Boburnoma" O'rta Osiyo, Afg'oniston va Hindistonning tabiiy geografik joylashishi, o'simliklar va hayvonot dunyosi haqidagi biografi hamdir. Asarda Bobur har bir joyning xarakterli jihatlari, o'simlik va u erda tarqalgan hayvonlarning o'ziga xos xususiyatlari haqida qimmatli materiallarni bayon etgan. Bobur asarlaridagi tabiat maskanlari va hodisalari, o'lkaga oid geografik ma'lumotlar, tasvirlar tabiatni o'rganishda yosh tabiatshunoslar va o'lkashunoslarga dastur bo'lib xizmat qiladi[8].

Shuningdek, XIX va XX asrlarning birinchi yarimida O'zbekistonda tabiatshunoslik fani oldiga qo'yilgan muammolarni echishda matematik olim, O'zbekiston fanlar akademiyasining birinchi prezidenti, elementar va oliy matematika bo'yicha o'zbek tilidagi birinchi darslik muallifi Qori Niyoziy Toshmuhammad (1897-1970) ning hissasi beqiyos.

Bu ma'lumotlarning barchasi tabiatshunoslik fani boshqa fanlar singari qadimdan rivoj topganligi va uning rivoji hozirgi kunda ham davom etayotganligidan dalolat beradi.

Millatimizni dunyoga mashhur qilgan adabiy va ilmiy meroslar sirasiga "Avesto", Imom al-Buxoriyning "Al-jome' as-sahih", Forobiyning "Fozil odamlar shahri", Beruniyning "Osor al-Baqiya", ibn Sinoning "Tib qonunlari", Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asari, Mahmud Koshg'ariyning "Devoni lug'atit turk", Amir Temurning "Temur to'zuklari", Alisher Navoiyning "Hamsa", "Lisonut tayr", "Mahbub-ul-qulub", Boburning "Boburnoma", Ahmad Yassaviyning "Devoni hikmat" kabi noyob asarlarini kiritish mumkin.

Sharq xalqlari orasida keng tarqalgan odob - o'g'itlar, pand - nasixatnomalar, diniy-falsafiy kitoblarda vatanga e'tiqod qilishga keng o'rin berilgan. Keyingi yillarda yurtimizda bo'layotgan o'zgarishlar tufayli bu manbalarni o'rganishga va ta'lim - tarbiya jarayoniga tatbiq etishga e'tibor kuchaydi. Ayniqsa, asrlarga tengdosh yozma bitiklar va xalq og'zaki ijodida, ya'ni afsonalar, ertaklar,

rivoyatlar, maqollarda yuksak insoniy tuyg'ular ulug'lanadi. Bu manbalarning yosh avlodni vatanga e'tiqod ruhida tarbiyalashda ahamiyati nihoyatda kattadir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni milliy tarixiy asoslarini o'rganib chiqar ekanmiz, eng avvalo, "Avesto"ning asrlar davomida insonlarni poklik, ilm egallash, mehnatsevarlik, tabiatni asrash kabi insonparvarlik g'oyalarga da'vat etib kelganligiga guvoh bo'lamiz. Bu bitikda vatanni sevish, o'zlari yashab turgan zaminni asrab-avaylash, unga e'tiborli bo'lish, vatanga e'tiqod haqidagi g'oyalar ham mavjudki, shubhasiz, bu g'oyalar o'smir yoshdagi o'quvchilarda vatanga e'tiqodni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. "Avesto"da ona zamin, oila, vatan tushunchalari muqaddas sanalgan, shuningdek, ular zaminni sof saqlash uchun murdalarni erga ko'mishni qattiq qoralaganlar. Ular murdalarni maxsus mis idishlarda dafn qilishni yo'lga qo'yishgan. Shubhasiz, bu kabi qoidalariga ajdodlarimiz rioya qilganlar, ona erni muqaddas deb bilganlar va uni ifloslanishdan asraganlar.

"Avesto"da vatan deb o'zlari yashab turgan zamin, qabila, oila va chorva tushunilgan: "Bunday joy Ashavon uy tiklagan makondir. O'sha uyda ro'zg'or tebratadi. Sigirlar galasi va uy bekasi, farzandlar va suruvlar yashaydi bu uyda. Sigirlar galasi yaxshi parvarish qilinadi. Tevalar xo'raki farovon, yaxshi itlarning rizqi serob, uy bekasi baxtiyor, farzandlar shodmon. Hamisha olov gurillab turadi. Tiriklikning go'zal har bir hodisasi yaxshilikka qovushadi".

Bundan ko'rinib turibdiki, bu yozma bitikda inson oila bo'lib yashashi, farzandlar tarbiyalab voyaga etkazishi, rizq va nasiba hisoblanmish sigir saqlashi, shu oilani qo'riqchisi itlarni parvarish qilish kabi oila an'alarini davom ettirish g'oyalari ilgari suriladi. Demak, "Avesto"da oila muqaddas sanalgan, oila esa vatan demakdir, vatandagina insonlar baxtiyor yashaydilar. "Avesto"ning bugungi davrimiz uchun qadriyat hisoblanishining boisi ham undagi g'oyalarning insonparvarligidadir, shu jumladan, o'smir yoshdagi o'quvchilarda vatanga e'tiqodni tarbiyalovchi manbalardan biri hamdir[9].

Binobarin, dinning xalqimiz ma'naviyati, ruhiyatiga o'tkazayotgan ijobiy ta'siri nihoyatda kattadir, chunki islom dini doimo barcha millat xalqlarini chin e'tiqod, ezgulik, ahloqiy poklik va ma'naviy etuklikka da'vat etadi.

O'zbek xalqi tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ajdodlarimiz orasidan etishib chiqqan haqiqiy vatanga e'tiqodli insonlarning siymosini ko'ramiz. Masalan, To'maris va Shiroq, Muqanna, Spitamen, Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik, Behbudiy, Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, ikkinchi jahon urushi yillarida halok bo'lgan ko'plab yigitlarning nomlarini keltirish mumkin. Bugungi kunda mustaqillik sharofati tufayli, ularning nomlarini g'urur va iftixor ila tilga olmoqdamiz, o'zbek xalqi ozodligi yo'lida chekkan zahmatlarini yuksak qadrlamoqdamiz. Bugun biz qadriga eta boshlagan vatanimizni ota-bobolarimiz, jahonga mashhur sarkardalar, ma'rifatparvar kishilar ko'z qorachig'iday asrashgan, millat sha'ni va or-nomusi uchun jang qilishgan. Shuning uchun ularning unutilmas nomlari tarixda qolib, og'izdan-og'izga o'tib, afsonaga aylangan bo'lsa ajab emas.

Aslida vatan tuyg'usi har birimizning qonimizda bor. Qayerda bo'lmaylik, avvalo, vatan sog'inchidan o'rtanamiz. Ota-onamiz, opa-singillarimiz, aka-ukalarimiz, qishlog'imiz, shahrimiz, vatanimiz tomon talpinamiz, ularning barisi vatanimizdir, vatanimizning bir bo'lagidir. Qadimda safarga otlangan, vatandanquvg'in qilingan kishilar doimo vatanining aziz tuprog'ini yonlarida olib yurganlar. Bu hol boshqa xalqlarda ham mavjud. Masalan, Hind afsonasi "Ramayana"da ham vatan eng aziz narsa sifatida tilga olinadi. Darveshlik sari otlangan Ram o'zi yashab turgan saltanat tuprog'idan bir siqim olib, uni doimo yonida saqlaydi.

Yuqorida e'tirof etganimizdek, Shayh Najmiddin Kubro, Amir Temur, Ulug'bek, Alisher Navoiy va Bobur singari mutafakkirlarimizning vatanga e'tiqod, vatanparvarlik haqidagi ko'plab fikr-mulohazalari, vatan taraqqiyoti uchun qilgan ezgu ishlari bugungi kunda har bir vatandoshimiz, ayniqsa, yoshlarimiz uchun katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir.

Millat taqdiri bilan yashash, vatanga e'tiqod, adolat, insoniylik tuyg'usi yuksak darajada shakllangan, milliy g'urur va iftixorimizga aylangan buyuk bobokalonlarimizning o'gitlarida o'z aksini topdi. Buni biz haqiqiy vatanga e'tiqodli yurtdoshlarimizdan biri Shayh Najmiddin Kubrofaoliyatida ko'rishimiz mumkin. Shayh Najmiddin Kubro yoshlarning vatanga muhabbatini oshirish bilan birgalikda, bir-birlariga mehr - oqibatli bo'lishga undadi. U haqiqiy vatanga e'tiqodli, el va xalqini ardoqlovchi, butun Xorazm xalqini o'zining jigarbandlari qatorida ko'ruvchi inson edi. Shayh Najmiddin Kubro hayoti va asos solgan "Kubroviya" tariqati orqali uning vatan, millat qadriyatlariga naqadar sodiq inson ekanligiga guvoh bo'lamiz.

O'z vatani ozodligi yo'lida qo'lga qilich olib, dushmanga qaqshatqich zarbalar keltira olgan Xorazmning mard o'g'loni Jaloliddin Manguberdidir. Jaloliddin Manguberding hayoti va vatanga e'tiqod yo'lidagi faoliyatini chuqur tahlil asosida o'rganish o'smir yoshdagi o'quvchilarning vatanga e'tiqod, ona-Vatanga cheksiz muhabbat, g'urur va iftixor, vatan va xalq tinchligi yo'lida jon fido etish, insonparvarlik kabi qarashlarini tarkib toptirish va takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi[10].

Jaloliddin Manguberdi butun hayoti davomida o'z xalqi va vatanini sevdi, tarixi va madaniyatini yuksak qadrladi, onatibiat go'zalliklarini qalban his qildi, ardoqladi. Rivoyat qilishlaricha, Jaloliddin hayqirib oqayotgan Jayhunga kesak otgan ukasining chakkasiga tarsaki qo'yib yuboradi, -suvga kesak otmoq, tuproqqa tupurmoq gunohi azim, sen Xorazmni onang o'rnida ko'r! - deb xitob qiladi. Bu rivoyat orqali Jaloliddin Manguberding vatan, ona zaminga bo'lgan mehri, e'tiqodi yuksak ekanligi ko'rinib turibdi. Jaloliddin bolaligiga xos yuqorida keltirilgan hulq-atvor, odob, ahloq ko'rinishlari, go'zal fazilatlari hozirgi va kelgusi avlod uchun namuna sifatida xizmat qiladi.

Uning bu kabi fazilatlari; tanlagan yo'lidan qaytmasligi, ma'rifatparvarligi, vatanni qalban sevishi, islom dini, ustozlarini qadrlagani, mardligi, halolligini targ'ibot qilish, yosh avlod uchun har tomonlama namunali inson ekanini ko'rsatish bugungi kunda o'qituvchilarning muhim vazifalaridan biridir.

Sulton Jaloliddin Manguberdi hayoti va xotirasi xalqimiz uchun buyuk qadriyat sanaladi. Uning ibratli hayoti, millati va vatanga bo'lgan cheksiz muhabbati, mustahkam e'tiqodi har birimiz uchun namuna va o'rnamdir. Jangovor salohiyati va lashkarboshilik mahoratini o'rganish, ularni kelgusi avlodga targ'ib etish ta'lim-tarbiyaviy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Uning vatan ozodligi yo'lida chekkan zahmatlarini targ'ib va tashviq qilish yosh avlodni vatan, el-yurtga e'tiqod tomon etaklaydi[11].

O'zbek millatini dunyoga tanitgan bobomiz Amir Temurdir. U nafaqat millatni dunyoga mashhur qildi, vatanning sarhadlarini kengaytirib, markazlashgan, cheksiz hududga ega bo'lgan mamlakat barpo etib, ilmu ma'rifatni rivojlantirdi, ajoyib va go'zal bog'u rog'lar, tog'lardek yuksak minora, obidalar barpo etdi. O'z millati qadriyatlarini ulug'ladi, ularning qadriga etdi. Millat taqdiri bilan yashash, vatanga e'tiqod, adolat, insoniylik uning butun hayotiy faoliyatini tashkil etdi. Shu bois Amir Temur "Kuch adolatdadir" degan hukmni chiqardi. Bu hikmat asrlar davomidaxalqimiz uchun asosiy yo'riqnoma bo'lib kelmoqda. Amir Temur o'z vasiyatini ham millat va vatan qadr-qimmatini o'ylab bayon qilgan, farzandlari, nabiralariga millat va vatan ravnaqi haqida qayg'urish, kambag'al, yo'qsillarning boshini silashni vasiyat qildi, so'nggi daqiqalarida ham o'z xalqi va vatanining taqdirini o'yladi:

"O'g'illarim, millatning ulug' martabasini, saodatini saqlamoq uchun sizlarga qoldirayotgan vasiyat va tuzuklarni yaxshi o'qing, aslo unutmang va tatbiq eting. Millatning dardlariga darmon bo'lmoq vazifangizdir [12]. Zaiflarni qo'ring, yo'qsillarni boylar zulmiga tashlamang. "Adolat va Ozodlik" dasturingiz, rahbaringiz o'lsun. Men kibi o'zun saltanat surmak istasangiz, qilichingizni yaxshi o'ylab chekingiz. Bir da'fa chekkandan so'ngrada uni ustalikla qo'llangiz. Orangizga nifoq tuhumlar ekilmasligi uchun ko'p diqqat bo'ling. Ba'zi nodimlaringiz va dushmanlaringiz nifoq tuxumlari sochmakka, bundan foydalanmakka chalishajakdurlar. Faqat vasiyatimda sizga idora shaklini, uning ilkularini ko'rsatdim. Bularga sodiq qolsangiz toj boshingizdan tushmas". Amir Temur bu o'rinda millat deganda vatanni, unda yashaydigan elatlarni nazarda tutgan edi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Boshlang'ich sinf o'quvchilarida estetik tarbiyani rivojlantirishda Sharq mutafakkirlari ma'naviy merosining o'rni bo'yicha o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini amaliyotda yuqori darajada qo'llay olishida namayon bo'ladi. Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri – bu insonning turli sohalarida maqsadli va mustaqil faoliyatini tashkil etishidir. Shunday ekan boshlang'ich sinf o'quvchilarida estetik tarbiyani shakllantirishning o'ziga xos pedagogik shartlarini motivatsion, ijtimoiy, axborotli-mazmunli, faoliyatli, didaktik omillarga alohida e'tibor qaratish orqali ta'limda yanada samarali natijalarga erishish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirzaxmedova Sh.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiatga bo'lgan qiziqishni shakllantirishning pedagogik asoslari: p.f.n., diss.... - T.: O'zPFITI, 2006. - 175 b.

2. Rahmatullayeva M. Sinf va maktabdan tashqari vaqtlarda o'quvchilarda tabiat estetikasiga qiziqishni shakllantirish): p.f.n., diss.... avtoref.- Toshkent, 2005. - 21 b.
3. Sino, Abu Ali Ibn. Tib qonunlari. II jidlik saylanma /Tuzuvchilar: U. Karimov, X.Xikmatullayev.-T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 1996, - 542 b.
4. Qizi, T. M. K. (2022, November). Boshlang 'ich sinf o'quvchilarni estetik qarashlarini o'stirishda tabiatning o'rni. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 1, No. 2, pp. 27-34).
5. XX, P. M. (2022). The Importance of Developing the Spiritual Thinking and Capacity of Primary School Students. *Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science*, 1(2), 6-12.
6. Qizi, T. M. K. (2022, November). Boshlang 'ich sinf o'quvchilarini estetik qarashlarini shakllantirish. In *Proceedings of Scientific Conference on Multidisciplinary Studies* (Vol. 1, No. 2, pp. 26-31).
7. Boymatovna, M. M. T. (2023). O'quvchilarning estetik tarbiyasini shakllantirishda alisher navoiy asarlarining ahamiyati. *Boshqaruv va etika qoidalari onlayn ilmiy jurnali*, 3(1), 30-33.
8. Qizi, T. M. K. (2023). Особенности формирования эстетического воспитания детей. *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*, 3(1), 56-60.
9. Temirova Matluba Karim qizi. (2022). 1-4-sinfda estetik tarbiyani shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari. *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities*, 1(2), 179–185.
10. Norbutayev H.B. Knowledge of ecological content in pupils in interdiscipline for teaching biology. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECS)* DOI:10.9756/INTJECSE/V14I7.110 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 07 2022.-P.1032-1040.
11. Narbutaev H.B. Improving the knowledge of ecological content in pupils in interdiscipline for teaching biology. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECS)* DOI:10.9756/INTJECSE/V14I7.110 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 07 2022.
12. Norbutayev H.B. Specific features of interdisciplinary integration in teaching natural subjects. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* <https://saarj.com>. Impact Factor: SJIF.Vol.11,10.5958/2249-7137. 2021.00766.7. Issue 3, March 2021.- P.1123-1128.